

УДК.658.114:658.589

Колодяжна І. В., к. е. н., доцент,

Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського

РОЛЬ МАЛОГО ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ПОДОЛАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Колодяжна І. В. Роль малого інноваційного підприємництва в умовах подолання економічної кризи. У статті розглянуто необхідність і роль малого інноваційного підприємництва в умовах подолання економічної кризи та проблеми його становлення на сучасному етапі.

Колодяжная И. В. Роль малого инновационного предпринимательства в условиях преодоления экономического кризиса. В статье рассмотрена необходимость и роль малого инновационного предпринимательства в условиях преодоления экономического кризиса и проблемы его становления на современном этапе.

Kolodyaznaya I. V. The Role of a Small Innovative Small Businesses in Economic Crisis Overcoming. The article considers a necessity and role of small innovative enterprise in economic crisis overcoming and problems of its development on the modern stage.

Постановка проблеми. В сучасних умовах в Україні почався перехід до структурно-інноваційної моделі розвитку, на основі якої прогнозується можливість істотного підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки та її довгострокового зростання. Цей шлях тісно пов'язаний з активізацією інноваційної функції малого підприємництва. Як показує світовий досвід, малі підприємства часто діють в сфері науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок. Практика показує, що все частіше саме малі фірми стають піонерами у створенні та освоєнні багатьох науково-технічних досягнень сучасності. Тому аналіз інноваційної діяльності малих підприємств, виявлення особливостей їх функціонування мають виключно важливе значення.

Малі та середні підприємства відіграють одну з центральних ролей у створенні цінності як постійні постачальники інноваційних ідей, товарів та послуг та як рушійна сила розвитку економіки та зростання зайнятості.

Практика показує, що якнайповніше задоволення споживчого попиту сьогодні багато в чому визначається ефективністю роботи невеликих підприємств. Високі темпи впровадження нововведень, мобільність технологічних змін, впровадження винаходів, швидке зростання сфери послуг, гостра цінова і нецінова конкуренція, що призводить з одного боку, до зниження цін, а з іншого до того, що споживач одержує продукцію і послуги високої якості, можливість для держави одержувати великі кошти у формі податкових надходжень – все це і складає внесок малих підприємств в економіку країни.

Таким чином, важливим завданням є підтримка та заохочення діяльності МСП щодо досліджень, розвитку та інновацій на загальнодержавному рівні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема інноваційного розвитку велику увагу приділяли такі відомі вчені, як З. С. Варналій, Л. І. Вороніна, І. М. Копченко та інші [1, с. 267-294]. Однак проблеми інноваційного розвитку в Україні досліджені недостатньо. Українські вчені – економісти протягом останніх п'ятнадцяти років не виявляли помітної зацікавленості щодо цієї тематики, і лише нещодавно почали з'являтися публікації, об'єктом аналізу яких є саме вітчизняне мале інноваційне підприємництво [5, с. 112-118].

Метою статті є дослідження сучасного стану інноваційної діяльності малих підприємств та можливостей переходу економіки України на інноваційний шлях розвитку.

Виклад основного матеріалу досліджень. Функціонування інноваційного малого підприємництва припускає наявність низки умов. Це умови об'єктивного і суб'єктивного порядку. При цьому до умов суб'єктивного порядку відносяться ті умови, які в тому або іншому ступені залежать від поведінки, рішення підприємця, тобто лежать у сфері його компетенції. Умови об'єктивного порядку представлені сукупністю чинників зовнішнього середовища, дія яких або веде до підйому, або до зниження підприємницької активності, тобто лежать зовні компетенції підприємця і не залежать від його рішення та бажання. До умов об'єктивного порядку слід відносити наявність відповідного економічного середовища в цілях становлення, розвитку і функціонування малого підприємництва [2, с. 267-274].

Об'єктивна необхідність розвитку малого інноваційного підприємництва на сучасному етапі пояснюється тими радикальними змінами, які відбуваються в суспільстві. Головними передумовами посилення ролі малого інноваційного підприємництва є:

- перехід суспільства до епохи економічного зростання, яке базується на досягненнях НТП;
- загострення внутрішньогалузевої і зовнішньої конкуренції;
- насичення ринку стандартизованою продукцією масового попиту, що задовольняє основні потреби, а також відкриття ніш специфічних, не задоволених дотепер потреб;
- формування нового управлінського мислення на принципах подолання бюрократизації, підвищення гнучкості і демократичності управління;

- зміни в психологічному настрої людей (прагнення до експериментів, ризику, пробудження ініціативи).

В середині 90-х років вже чітко вимальовувався цілий клас суб'єктів інноваційного малого підприємництва – тих, для кого бізнес є самоціллю, хто прагне до самореалізації, самостійності, розкриття свого творчого потенціалу.

У даний час вже можна проаналізувати стан і тенденції розвитку малих інноваційних підприємств в Україні з окремих показників. Так, кількість малих інноваційних підприємств в 2005 році (з чисельністю працівників до 50 чол.) складала 6,6% всіх малих підприємств, тоді як в 2003 році їх налічувалося 6,1%. Для порівняння: в США 12,5% всіх малих підприємств мають у сфері своєї діяльності інноваційний напрям.

Основним джерелом фінансування вітчизняних малих інвестиційних підприємств (МІП) є власні засоби – 59,2%, на кредити доводиться лише 0,4% всього обсягу фінансування. Активізується участь іноземних інвесторів: якщо в 2003 р. всього 0,4% фінансового капіталу МІП було одержано із зарубіжних джерел, то в 2004 р. – 17,6%, а в 2005р. – до 35%. Це свідчить про зростання зацікавленості іноземних інвесторів в інноваційній продукції українського походження. Внесок українських інвесторів в МІП виглядає скромніше – всього лише 16,5%. Що стосується вітчизняних джерел фінансування малих інвестиційних підприємств, то ще в 2003 році вони одержували підтримку з державного бюджету (3,9%), але в 2005 г. така допомога не зафіксована.

Аналіз витрат малих інноваційних підприємств з напрямів інноваційної діяльності показав, що гроші йшли головним чином на придбання засобів виробництва (52,5% всіх витрат) та на його технологічну підготовку (24,2%). Безпосередньо на дослідження і розробки спрямовано 5,8% коштів, на рекламу та збутові кошти – 1,2%. Як видно, структура витрат малих інноваційних підприємств недостатньо ефективна.

Так, американські інноваційні підприємства малого бізнесу спрямовують на виробництво – 40-60%, на дослідження та розробки 15-40% витрат, на рекламу і збут – 10-25% [4, с. 87-95].

Діяльність українського інноваційного малого підприємництва достатньо прибуткова. Так, в 2005 г. такі підприємства одержали 70,2 млн. грн. прибутку проти 57,8 млн. грн. в 2003 г. З розрахунку на 1 грн. витрат прибуток склав 6,4 грн. (проти 4,2 грн. в 2003 г.). Отже, не дивлячись на поки що скромні досягнення, інноваційний малий бізнес України поступово набирає силу і укріплює свої позиції.

Кажучи про інноваційну діяльність малих підприємств, слід прийняти таку тезу: інноваційні малі підприємства є структурною частиною сектору малого підприємництва, з властивими йому особливостями і функціями, що дозволяє розглядати цю форму господарювання як самостійне економічне явище. В господарському механізмі малі інноваційні підприємства виконують певні функції, займаючи власні позиції в конкретних областях економіки і в самому процесі нововведень. Крім того, на малих інноваційних підприємствах формується специфічний тип підприємницької поведінки, обумовленої інноваційною складовою. Тому малі інноваційні підприємства повинні стати об'єктом спеціальних досліджень та не ототожнюватися з тими малими підприємствами, які працюють в інших сферах. Першим кроком таких досліджень є розкриття економічної сутності малого інноваційного підприємництва [3, с. 67-74].

Аналізуючи економічну природу малих інноваційних підприємств, слід взяти до уваги, що якщо суспільне виробництво засновано на єдності і взаємовпливі двох аспектів – соціально-економічного і організаційно-технічного, то в малих інвестиційних підприємствах виникає ще один аспект – інноваційний, тобто описуються атрибути кінцевої продукції, яка повинна являти собою знов створені і вдосконалені конкурентноздатні технології, вироби, послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, які істотно поліпшують структуру і якість виробництва і соціальної сфери.

Особливості функціонування малих інвестиційних підприємств безпосередньо визначаються особливостями НТП в наступний час. Їх роль в НТП корелює з типами галузей, причому мають значення «вік» галузі, ресурсомісткість виробництва, обсяг стартового капіталу, динаміка розвитку галузі, тривалість життєвого циклу продукту. Встановлено, що саме на час «молодості» галузі доводиться максимальна кількість інновацій-продуктів, а на час її «зрілості» – збільшення кількості інновацій в технологіях.

Більшість малих інноваційних підприємств займається питаннями створення саме інноваційних продуктів, а не технологій: адже вдосконалення останніх найчастіше актуальне для широкомасштабного виробництва та характерне для великих компаній. Надзвичайну роль малі інноваційні підприємства виконують саме на початку розвитку галузі, потім новинку освоюють великі компанії, і подальші нововведення припадають переважно саме на них. Це торкається перш за все тих галузей, де життєвий цикл товарів достатньо тривалий (металургійна, сталеливарна, текстильна промисловість). Високотехнологічні галузі з життєвим циклом продукції, що постійно скорочується, потребують безперервного вдосконалення, і тут малі інноваційні підприємства незамінні. І хоча з часом спостерігається повсюдне скорочення життєвого циклу будь-яких товарів, все ж таки вказані тенденції зберігаються, а змінюються тільки тимчасові інтервали.

Аналізуючи стан і тенденції розвитку малого підприємництва в Україні, ми виділили два сегменти вітчизняного малого бізнесу – «класичні» та інноваційні.

«Класичний» малий бізнес, до якого входять фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності та малі підприємства – юридичні особи, що опанували переважно торговельну сферу, посередництво, послуги, громадське харчування. Класичний малий бізнес орієнтується на екстенсивні чинники розвитку і не претендує на впровадження прогресивних ноу-хау. Інноваційне мале підприємництво посідає незначний відсоток сектору

малого бізнесу. Він виконує інноваційну функцію, орієнтовано на пошук та опанування ефективних ринкових ніш та інтенсивний технологічний розвиток. Цей прошарок малого бізнесу є ґрунтом, на якому зароджується основна маса інноваційного продукту.

Слід зазначити, що «класичні» та інноваційні малі підприємства мають також низку загальних функцій:

- виробництво широкого асортименту продукції;
- поповнення Державного бюджету;
- підтримка і розвиток конкуренції;
- підвищення рівня зайнятості.

Запропонована класифікація малого підприємництва має стати фундаментом для запровадження різних форм державного сприяння для кожної з груп, на основі вивчення їх потреб. З одного боку, малим бізнесом займаються люди без спеціальної підготовки, тому весь цей сектор вимагає ідеології ліберального розвитку, тобто спрощеної дозвільної, податкової та адміністративної системи регулювання. З іншого боку, інноваційне та класичне мале підприємництво мають свої власні потреби.

Інноваційне мале підприємництво в Україні перебуває на етапі становлення, знаходиться під негативним тиском несприятливого зовнішнього середовища, і, головним чином, зауваження попиту на інноваційні продукти. Виникло багато організацій, що реєструють ідеї або рекламують інновації. Сама ідея такої діяльності досить перспективна, але досвіду в цій сфері вітчизняні підприємці майже не мають, внаслідок чого вони не отримують бажаного результату від роботи з інноваціями.

В Україні основним елементом інфраструктури недержавної форми є не дуже численні інноваційні фонди. За своїм функціональним призначенням вони мають бути ланкою, що поєднує інтереси виробника, розробника та споживача інноваційного продукту. Однак практика їхньої діяльності свідчить, що всі створені інноваційні фонди зосереджені на вужчому колі питань [6, с. 67-72].

Таким чином, організація інноваційного малого підприємництва має низку істотних недоліків. Головною проблемою є пасивний підхід до реалізації науково-технічних проектів, брак необхідного комплексу послуг із просвіщення ідеї на ринок. З цього можна зробити висновок, що інноваційне мале підприємництво вимагає власної структури організації та управління діяльністю.

Основним завданням поліпшення організації малих підприємств має стати виконання консультаційних та маркетингових процедур. Це призведе до суттєвого підвищення вірогідності комерційного успіху нових ідей та розробок на ринку, дасть змогу створити певний координаційний центр, який внесе узгодженість, підвищить зацікавленість усіх учасників інноваційного циклу, дозволить організувати досконалу систему малого інноваційного підприємництва в Україні.

Інноваційне мале підприємництво ми вважаємо найперспективнішим у контексті структурно-інноваційної моделі розвитку України, тому воно вимагає не тільки простих регуляторних умов господарювання, але й особливої уваги держави в напрямі створення ефективного інноваційного та інвестиційного клімату.

Висновки. В умовах стійкої ринкової конкуренції інноваційна діяльність малих підприємств є одним з головних факторів економічного зростання, оскільки на основі використання новітніх наукових і технічних досягнень забезпечує стійкий економічний і соціальний розвиток країни.

Здійснений в статті аналіз переконує, що мале інноваційне підприємництво є частиною малого бізнесу, має власні специфічні функції, завдяки яким може стати джерелом підвищення життєздатності економіки в майбутньому.

Однак особливості розвитку малих інноваційних підприємств в Україні досліджені недостатньо. Не вирішені і вимагають подальшого дослідження проблеми державного регулювання та підтримки нововведень, мотивації та стимулювання їх на рівні підприємств і регіонів, створення сприятливих економічних умов для вітчизняних і іноземних інвестицій, моніторингу інновацій, формування інноваційного менеджменту, розвитку творчої діяльності на підприємствах, комплексної оцінки ефективності інноваційних проектів тощо. Теоретичне і прикладне вирішення цих проблем дозволить підвищити активність інноваційної діяльності та її ефективність.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є удосконалення політики державного регулювання інновацій. Держава має вивчати тенденції інвестиційного ринку, поширювати досвід малого бізнесу в інноваційній сфері, розробляти і реалізувати наукомісткі інвестиційні програми з залученням малого і середнього бізнесу, здійснювати антимонопольні заходи.

Список використаних джерел:

1. Вороніна Л. І. Малий бізнес та підприємництво в ринкових умовах господарювання [Текст]: навч. посібник // За ред. Вороніної Л. І. – К.: ЄУФІМБ, 2001. – 307 с.
2. Ландик В. И. Инновационная стратегия предприятия: проблемы и опыт их решения [Текст]: – К.: Наук. думка, 2003. – 364 с.
3. Шпак В. І. Розвиток малого підприємництва в Україні [Текст]: – К.: МАУП, 2006. – 122 с.
4. Дячек В. М. Бар'єри і можливості розвитку малого та середнього бізнесу в Україні [Текст]: Всеукраїнська міждисциплінарна наук.-практ. конф., 2006 р. 7-8 груд., м. Київ / ред. В. М. Дячек [та інш.]. – Київ, 2006. – 117 с.
5. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. – 3-тє вид., – К.: Т-во «Знання», КОО, 2005. – 214 с.

6. Копченко І. М. Державне сприяння розвитку інфраструктури підтримки малого підприємництва в Україні // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 4 (34).